

PEDAGOGIK MAHORAT VA UNI EGALLASH YO‘LLARI

Dilrabo Niyozova O‘tkurovna

Qarshi ixtisoslashtirilgan madaniyat maktabi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘qituvchilarni pedagogik mahorat va uni egallash yo‘llari haqida ma’lumotlar keltirilgan. Pedagogik nazariyada bolalarni o‘qitish va tarbiyalash haqida umumiy qonun qoidalar, umumlashtirilgan uslubiy g‘oyalar bayon etiladi.

Kalit so‘zlar: ta’lim, tarbiya, bilim, ko‘nikma, malaka, tanqidiy fikrlash, zamonaviy ta’lim, didaktik vositalar.

Annotation: This article provides information about teachers' pedagogical skills and ways to acquire them. Pedagogical theory describes the general laws, rules, and generalized methodological ideas about the education and upbringing of children.

Keywords: education, upbringing, knowledge, skills, competence, critical thinking, modern education, didactic tools.

O‘qituvchilik sharafli, lekin juda murakkab kasb. Yaxshi o‘qituvchi bo‘lish uchun pedagogik nazariyani egallashning o‘zigina yetarli emas. Chunki pedagogik nazariyada bolalarni o‘qitish va tarbiyalash haqida umumiy qonun qoidalar, umumlashtirilgan uslubiy g‘oyalar bayon etiladi, o‘qituvchining yosh individual xususiyatlarini e’tiborga olish ta’kidlanadi. Maktab hayoti kichik pedagogik jarayon esa juda xilma-xildir. Pedagogik nazariyaga mos kelmaydigan vaziyatlar uchrab turadi. Bu esa o‘qituvchidan keng bilimdonlikni, puxta amaliy tayyorgarlikni, yuksak pedagogik mahorat va ijodkorlikni talab qiladi. Shuning uchun hozirgi kun o‘qituvchisi: pedagogik faoliyatga qobiliyatli, ijodkor, ishbilarmon; milliy madaniyat va umuminsoniy qadriyatlarni, dunyoviy bilimlarni mukammal egallagan, diniy ilmlardan ham xabardor, ma’naviy barkamol; O‘zbekistonning mustaqil davlat sifatida taraqqiy etishiga ishonadigan, vatanparvarlik burchini to‘g‘ri anglagan, e’tiqodli fuqaro; ixtisosga doir bilimlarni, psixologik, pedagogik bilim va mahoratni, shuningdek nazariy ilmlarni mukammal egallagan; o‘qituvchilik kasbini va bolalarni yaxshi ko‘radigan, har bir o‘quvchi ulg‘ayib, yaxshi odam bo‘lishiga chin ko‘ngildan ishonadigan, ularning shaxs sifatida rivojlanib, inson sifatida kamol topishiga ko‘maklashadigan; erkin va ijodiy fikrlay oladigan, talabchan, adolatli, odobli bo‘lmog‘i darkor.

Pedagogik mahorat o'qituvchi faoliyatining ichki mohiyati bilan tashqi ko'rinishini birlashtiruvchi vositadir. Boshqacha qilib aytganda, o'quvchi bilan muloqotda bo'lishning usullari va vositalarining yig'indisidir. Bular o'qituvchiga murakkab va nozik pedagogik vazifalarni hal qilish imkonini beradi.

Pedagogik mahoratning tarkibiy qismlarini 2 guruhga bo'lish mumkin:

1-guruhga pedagogning o'z xulqini boshqarishi kiradi. Unga tanani boshqarish (mimika va pantomimika), hissiyot va kayfiyatni boshqarish (asabiylashmaslik, yaxshi kayfiyat hosil qilish), ijtimoiy-ruhiy qobiliyatlar (dikkat, kuzatuvchanlik, xayol), gapirish mahoratsi (nafas olish, ovozni yoqimli qilish, talaffuz, tovush (tempi) tezligi) misol bo'ladi.

2-guruhga ayrim shaxs va jamoaga ta'sir etish uquvi kiradi. Ta'lim-tarbiya jarayonining texnologiyasi vazifasini bajaradi. Bunda didaktik va tarbiyaviy, tashkiliy va konstruktiv, talabchanlik va muloqotga kirishish madaniyati, jamoa ijodiy ishlarini tashkil qilish va boshqalarga e'tibor qaratiladi.

Pedagogik mahorat shakllanishi shaxsning unchalik payqab bo'lmas sifatlariga ham rivojlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi. Chunonchi, nutqning ifodali, savodli, sof bo'lishi ustida ishlash fikrlashning ravon bo'lishiga ta'sir qiladi. Psixik faoliyatni mustaqil tartibga solish usullarini egallash fe'l-atvorda bo'lgan hissiy vazminlikning rivojlanishiga olib keladi.

Murabbiyning tashqi qiyofasi, turli holatlarda o'zini tutishi, his-hayajonini boshqarishi yoshlarning ta'lim va tarbiya olishlarida ulkan ahamiyatga ega. O'qituvchining tashqi qiyofasi deganda, uning tana tuzilishi, qaddi-qomati, boy-basti bilan bir qatorda, gavdasini tutishi, kiyinishi, shaxsiy gigiena qoidalariga amal qilishi, harakatlari, yurish-turishi tushuniladi. Bunda yuz harakatlarning ta'sirchanligi, gavda va ayrim a'zolarining o'zaro muvofiq harakatlanishi, gapirganda so'z va harakatning uyg'unligi e'tibordan chetda qolmasligi kerak.

O'qituvchining tashqi qiyofasida mavjud bo'lgan hamma narsa bir maqsadga qaratilishi, ya'ni yoshlarning komil inson bo'lib shakllanishiga yo'naltirilishi zarur. O'qituvchining tashqi qiyofasi, ochiq chehrasi, g'ayrat-shijoati, ruhan tetikligi, so'z va harakatlarning chuqur oylab bajarilishi, hech qachon o'zini «yo'qotib» qoymasligi, har qanday sharoitda o'zini munosib tutishi bilan yanada ta'sirchanroq bo'ladi.

Hissiy holatni boshqarish. Har bir inson o'ziga xos hissiy xususiyatlarga ega bo'lib, u sharoitga qarab ichki va tashqi omillarning ta'sirida o'zgarib turadi. Bu bir tomondan individual-ruhiy imkoniyatlarga bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan o'z-o'ziga ta'sir etish va o'zini boshqarish qobiliyati asosida namoyon bo'ladi.

Tana harakati. Tana harakati o'qituvchini o'quvchilar oldida xushbichim, ko'rkam, yoqimli qilish bilan birga, ta'lim-tarbiyaviy mazmunga ham ega bo'ladi. Qaddi-qomatni tik tutib, ishonchli qadam bosish, o'qituvchining o'ziga, bilim va mahoratiga ishonchni ifodalaydi. Bo'shangliq boshning egikligi, sudralib qadam tashlash, bukchayish o'ziga ishonchsizlik va befarqlikni anglatadi.

Yuz harakati. O'quvchilarga ta'sir etishning kuchli vositalaridan biri, o'qituvchining yuz harakatlaridir. Yuz harakatlar ba'zan so'z bilan ifodalash qiyin bo'lgan hissiyotlarni o'quvchilarga etkazishi mumkin. Aksariyat hollarda yuz harakati so'zning ta'sirchanligini oshirishga xizmat qiladi.

Gapirish mahoratsi insonga xos xususiyat bo'lib, bir necha omillarning ta'siri ostida shakllanadi. Irsiyat omilining ta'sirida gapirish a'zolari rivojlanib, tovush chiqarish, uni turlicha ifodalash imkoni paydo bo'ladi. Ijtimoiy muhit ma'lum bir tilda so'zlashishni o'rgatadi. Ta'lim va tarbiya orqali mazmunli, ta'sirchan, ifodali, maqsadli gapirish tarkib topadi.

Gapirish inson dunyoga kelganidan keyin, ma'lum muddat davomida hosil bo'ladi va shakllanib boradi.

Mashq qilish va o'z ustida ishlash orqali nutqni eng yuqori darajaga kutarish mumkin. Bunga misol sifatida qadimgi yunon olimi va davlat arbobi Demosfen va rus shoiri V. Mayakovskiylarning mashqlarini keltirish mumkin.

Chiroyli va ta'sirchan gapirishni istaganlar uchun eng zamonaviy usullar va jihozlar mavjudki, o'zini ortiqcha qiynamasdan notiqlik mahoratini egallab olishga imkon yaratadi.

Gapirish mahoratsining zarur xususiyatlaridan biri nafasni rostlashdir.

Nafas inson uchun hayotiy ehtiyoj bo'lishi bilan birga, gapirishning energiya manbai vazifasini ham o'taydi. Shuning uchun nafas olish mahoratsiga rioya qilish ahamiyatlidir.

Nafas olishning to'rt turi bo'lib:

a) yuqori nafas, b) ko'krak nafasi, v) diafragmalar nafasi va g) qobirg'a-diafragmalar nafasiga bo'linadi.

Gapirish uchun tez va chuqur nafas olinib, sekinlik bilan tovushga qo'shib chiqariladi. Aktyorlar, radio va televidenie diktoralari soatlab nafas olish, chiqarishni mashq qiladilar. Ularning gapirayotganlarida nafas olish va chiqarishlari sezilmaydi. Shu holatni professor A.Kattabekov va dotsent Q.Samadovlarning (Alloh joylarini jannatdan qilgan bo'lsin) nutqlarida ko'rish mumkin edi. Dotsent H. Mirhaydarovning nutqi ham bunga yoqqol misol bo'ladi.

Gapirish bilan bog'liq bo'lgan kasb egalari, ayniqsa, o'qituvchilar o'z tovushlarini ehtiyot qilishi, parvarishlashi talab qilinadi. Aks holda tovush apparati tez shikastlanishi mumkin.

O'qituvchining tovushi aniq, toza, jarangdor bo'lishi, ma'lum tezlikka amal qilishi zarur. Juda tez yoki o'ta sekin gapirish tinglovchidagi qiziqishni so'ndirishi, toliqtirishi, zeriktirib qoyishga olib keladi.

Pedagogik mahoratni egallashning asosiy yo'llari o'qituvchi rahbarligidagi mashg'ulotlar, pedagogik mahoratni o'rganish va mustaqil mashq qilish kasbiy jihatdan o'z-o'zini tarbiyalashdir. Pedagogik mahorat malakalarining individual-shaxsiy tarzda ekanligini hisobga olib, uni takomillashtirishda kasbiy jihatdan o'z-o'zini tarbiyalash, ya'ni talabaning o'zida mohir o'qituvchi shaxsiy fazilatlarini va kasbiy malakalarini shakllantirishga qaratilgan faoliyat etakchi rol oynaydi. Kasb sirlarini yuksak darajada egallash harakatida ham pedagogik mahorat muhim o'rin tutmog'i lozim.

Psixologlarning fikricha pedagogik mahoratni guruhga bo'lib o'rgatish qulaylik yaratadi. Ularning tajriba ishida bunday guruhlarining eng qulay miqdori 10-14 kishidan iborat bo'lishi kerakligi ko'rsatiladi. Qatnashchilarning xuddi shunday miqdori ulardan har biriga kishilar bilan birga ishlashning individual psixologik muammolarini juda to'liq ravishda aniqlab, hal etish, ko'nikma va moslashish darajasini jiddiy oshirish, pedagogik fahm-farosatni rivojlantirish, boshqalarga ta'sir etish vositalarini kengaytirish imkonini beradi.

Shu narsa muhimki, guruh qatnashchilari, bo'lajak pedagoglar kasbiy jihatdan birga ishlash malakalarini egallashga faol intilishlari, o'z-o'zini bilish va kasbiy jihatdan tarbiyalash boyicha muntazam ish olib borishiga psixologik jihatdan tayyor bo'lishlari kerak.

Barcha hollarda ham individual, ham guruhiy mashg'ulotlar boshlanishidan oldin pedagogik mahoratni egallashning alohida dasturi tuzilib chiqilishi lozim. Bunday dasturni tuzish uchun avvalo pedagogik mahoratni aniqlab olish zarur. Biroq tajribaning ko'rsatishicha, odatda, mazkur bosqichda gap faqat malakalar haqidagina emas, shu bilan birga dastlab avtomatlashtirilgan ta'limni boshlash vaqtiga kelib kunikamalar haqida ham borishi mumkin ekan. Bular masalan, nafas olish va ovozning tabiiy yo'lga quyilishi, to'g'ri talaffuz, bundan oldingi tarbiyaning natijasi bo'lgan savodli, ifodali nutq mimik va pantomimik aniqlik va boshqalar bo'lishi mumkin.

Kasbiy tayyorgarlik jarayonida pedagogik mahoratni egallash o'qituvchiga o'zining kasb yo'nalishining boshlanishidayoq ko'pgina xatolardan holi bo'lishda,

o‘quvchilarga ta’lim-tarbiya berishning yuksak samaradorligiga erishishda yordam beradi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Qoplonova M. Pedagogik jamoadagi shaxslararo munosabatlar.–T.: “O‘qituvchi”, 2005.
2. Xoliqov.A. “Pedagogik mahorat” Toshkent “Iqtisod-moliya” nashriyoti 2011.
3. J.G‘.Yo‘ldoshev va S . Usmonovning “Pedagogik texnologiya asoslari” Toshkent. 2006.
4. Ochilov. M, Ochilova. N. “O‘qituvchi odobi” Toshkent “ O‘qituvchi” 2000